

УДК 37(09)(477.65)
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-88-4

ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРСОНАЛІЇ КІРОВОГРАДЩИНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ УЧЕНИХ

Філоненко Оксана Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти
*Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка*
Oksana.filonenko02@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4453-9887

У статті уточнено уявлення про творчість громадських діячів і педагогів (В. Сухомлинського, І. Ткаченка, О. Хмури, А. Резніка, М. Кодака, С. Максютіна), діяльність яких була пов'язана з історією освітніх процесів на Кіровоградщині (Слисаветградщині) і є ще малодослідженою. Розкрито історико-педагогічні дослідження вітчизняних учених щодо регіональних особливостей розвитку освіти, етапів вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського та педагогічних пошуків педагогів-новаторів Кіровоградщини 50–70-х рр. XX ст. І. Ткаченка (концепція трудового виховання), О. Хмури (інноваційна технологія навчання), А. Резніка (педагогіка співробітництва), М. Кодака (дидактично-виховні ідеї), С. Максютіна (ідея всебічного гармонійного виховання дітей у школі продовженого дня).

Встановлено, що наукові пошуки кіровоградських дослідників А. Іванка, Н. Калініченко, В. Корецької, І. Мудрого, Г. Перебийніса, А. Постельняк, Б. Хижняка та інших у галузі дослідження творчої спадщини педагогів-новаторів регіону є вагомими й стратегічно важливими для формування дослідницької парадигми вивчення творчості відомих земляків. Автори публікацій здійснили спробу проаналізувати окремі аспекти творчого доробку педагогів та дати об'єктивну оцінку їхній педагогічній діяльності, досягнути внесок І. Ткаченка, О. Хмури, А. Резніка, М. Кодака, С. Максютіна та інших у вітчизняну педагогічну науку. Водночас проаналізовані у процесі дослідження праці, в яких дана оцінка новаторському досвіду педагогів Кіровоградщини, дають підстави для висновку про те, що їхня педагогічна спадщина, сторінки життя й творчості ще потребують належного осмислення, комплексних узагальнювальних досліджень.

Здійснений у статті цілісний і системний історіографічний аналіз досліджень вітчизняних учених щодо педагогічних пошуків педагогів-новаторів Кіровоградщини 50–70-х років XX століття репрезентує можливість не лише подальшого вивчення означеного соціально-педагогічного явища, а й практичного втілення позитивного історико-педагогічного досвіду у реалії вітчизняної системи освіти на сучасному етапі.

Ключові слова: історіографія, педагогічна і просвітницька діяльність, новаторство, навчальні заклади.

PEDAGOGICAL PERSONNEL IN THE KIROVOGRAD REGION OF THE SECOND PART OF THE XX CENTURIES IN THE HISTORICAL-PEDAGOGICAL RESEARCHES OF SCIENTISTS

Filonenko Oksana Volodymyrivna,
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the
Department of Pedagogy and Management of Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
Oksana.filonenko02@gmail.com
orcid.org/0000-0003-4453-9887

The article the notion of creativity of public figures and teachers (V. Sukhomlynskoho, I. Tkachenko, O. Khmury, M. Kodaka, S. Maksyutina, A. Rieznica), whose activities were related to the history of the development of educational processes in the Kirovohrad region and are still poorly investigated. The historical-pedagogical reflections of domestic scientists concerning the regional peculiarities of the educational development and pedagogical searches of pedagogues-innovators of the Kirovohrad region in the 50's and 70's of the 20 th century are highlighted: I. Tkachenko (the concept of labor education), O. Khmura (innovative technology of teaching), A. Rieznik (didactic and educational ideas), M. Kodak (pedagogy of cooperation), S. Maksyutina (the idea of comprehensive harmonious education of children in the extended-day school group).

It has been established that the scientific searches of Kirovohrad researchers A. Ivanko, N. Kalinichenko, V. Koretska, I. Mudryi, H. Perebyinis, A. Postelniak, B. Khizhniak et al. in the field of studying the creative

heritage of educators-innovators of the region are significant and strategically important for the formation of a research paradigm for the study of the famous fellow countrymen's work. The authors of the publications have made an attempt to analyze separate aspects of the pedagogues' creative work and give an objective assessment of their pedagogical activity, to realize the contribution of I. Tkachenko, O. Khmury, A. Reznik, M. Kodak, S. Maksutina et al. in the native pedagogical science. At the same time, in the process of research there have been analyzed works, which assess the innovative experience of Kirovograd region pedagogues, give grounds for the conclusion that their pedagogical heritage, pages of life and creativity still require proper comprehension and complex generalizing research.

The integrated and systematic historiographic analysis of the pedagogical searches of pedagogues-innovators of the Kirovograd region in the 50's and 70's of the 20th century represents the possibility not only of further studying of the socio-pedagogical mentioned phenomenon, but also the practical embodiment of positive historical-pedagogical experience in the realities of the domestic educational system at the present stage.

Key words: *historiography, pedagogical and public awareness activity, innovations, educational institutions.*

Постановка проблеми. У підходах до оцінки розвитку української науки виняткове значення має врахування регіонального компоненту, адже кожний регіон України має неповторний автопортрет, історико-культурні традиції, специфічне культурне середовище та культурно-освітній простір. Кіровоградщина відома самобутніми та оригінальними культурними й освітянськими традиціями, плідними педагогічними ідеями, своєрідними новаторськими методами і формами їх практичного здійснення.

Великий вплив на розвиток педагогічної думки регіону справила творча діяльність В. Сухомлинського, який створив оригінальну педагогічну систему світового значення, що спричинила виникнення авторських шкіл І. Ткаченка, О. Хмури, М. Кодака, П. Козуля, С. Максютіна, Ф. Оксанича, А. Резніка та інших. У середині минулого століття вони одними з перших в Україні активно прилучилися до експериментально-дослідницької роботи щодо науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу, запровадження нових форм і методів навчання та виховання.

Аналіз останніх досліджень. Найбільш повно в радянській історіографії розкрито освітню діяльність та педагогічні погляди педагогів-новаторів другої половини ХХ ст. У цей час з'явилися перші наукові дослідження педагогічної спадщини В. Сухомлинського (Т. Будняк, О. Дзевєрін, І. Зязюн, В. Караковський, В. Лоскутов, Є. Родчанін та інші), І. Ткаченка (О. Володін, П. Зеленгур, В. Неверов, А. Розенберг, С. Шиповський та ін.), О. Хмури (Б. Раковер, М. Саух, Л. Терлецький, Л. Фока та інші), С. Максютіна (А. Бондар, Б. Кобзар, Г. Перебийніс та інші).

Виокремлено перспективну групу публікацій кіровоградських дослідників А. Бика, Т. Гришиної, А. Іванка, Н. Калініченко, В. Корецької, І. Мудрого, Г. Перебийніса,

А. Постельняк, О. Філоненко, Б. Хижняка та інших у галузі дослідження творчої спадщини педагогів-новаторів регіону.

Історіографічний огляд досліджуваної проблеми дозволив встановити, що на цей час немає таких наукових досліджень, де було б системно і повною мірою проаналізовано творчу діяльність педагогів-новаторів Кіровоградщини 50–70-х років ХХ століття.

Мета статті – узагальнити праці вітчизняних учених щодо регіональних педагогічних пошуків педагогів-новаторів Кіровоградщини 50–70-х років ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених засвідчують, що проблема вивчення педагогічної спадщини В. Сухомлинського широко представлена в науковому дискурсі. Значущість педагогічного доробку видатного педагога та різновекторність напрямів його вивчення викликали у сучасній історико-педагогічній науці потребу виокремлення цілої наукової галузі – «сухомлиністики», яка представлена різними науковими школами.

Виявлено, що вивчення творчого доробку В. Сухомлинського як вченого та педагога в історичній ретроспективі має тривалі хронологічні межі та є якісно-динамічним процесом. Велика кількість історико-педагогічних рефлексій учених з окремих аспектів педагогічної системи видатного педагога привели до групування педагогічної спільноти навколо спадщини В. Сухомлинського, наслідком чого стало виникнення та діяльність наукових шкіл: Уманської наукової школи «В.О. Сухомлинський і школа ХХІ ст.» (керівник В. Кузь); Київської наукової школи при лабораторії історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України (керівник Л. Бондар); наукової школи «Українська асоціація Василя Сухомлинського» (керівник О. Савченко); Уральської асоціації «Василь Сухомлинський» (очолює

В. Риндак); наукової школи «Всекитайська Асоціація Василя Сухомлинського» (очолює Ван Ігао); «Міжнародне товариство послідовників В. Сухомлинського» (Німеччина, Марбург).

З'ясовано, що спроби осмислити і розробити підходи до періодизації та освоєння педагогічної спадщини В. Сухомлинського здійснили Ю. Новгородська (Новгородська, 2004), О. Сараєва (Сараєва, 2007), О. Сухомлинська (Сухомлинська, 2012), О. Чернишов (Чернишов, 2016) та інші. Розроблена ними періодизація розвитку сухомлиністики дала можливість окреслити закономірності її розвитку, прослідкувати загальні тенденції, цілі звертання вітчизняних дослідників до спадщини видатного українського педагога. Узагальнення їхніх поглядів уможливило виокремлення трьох основних етапів у розвитку сухомлиністики: перший етап – 1948–1990 рр. – період накопичення досліджень різних аспектів педагогічної системи В. Сухомлинського на засадах радянської методології; другий етап – 1991–2000 рр. – період вивчення та інтерпретації педагогічної системи вченого на ґрунті національної ідеології; третій етап – 2001 – по сьогодні – якісно новий період дослідження педагогічної системи В. Сухомлинського, що характеризується інтерпретацією ідей видатного педагога на основі культурологічних і компаративних підходів та з позицій філософії освіти.

У ході історіографічного дослідження встановлено, що педагогічна концепція В. Сухомлинського сформувалася на основі власного педагогічного досвіду, а також була зумовлена змінами в суспільно-політичному, ідеологічному житті. Педагогічна концепція видатного педагога ґрунтується на антропологічному фундаменті й протиставляє технократичному суспільству гуманістичну орієнтацію, що оголошує Людину найвищою цінністю на Землі. Її предметом виступає людина у всій цілісності вияву свого фізичного і духовного життя.

Встановлено тенденцію нерівномірності вивчення спадщини видатного педагога на різних етапах. Основною метою звернення науковців першого етапу (1948–1990 рр.) до творчого доробку В. Сухомлинського було прагнення знайти практичні рекомендації щодо розв'язання освітніх завдань, поставлених державою. Увага дослідників зосереджувалася на таких проблемах: постать В. Сухомлинського; досвід педагога-практика у розв'язанні навчально-виховних проблем; етико-моральний контекст поглядів педагога; діяльність Павлівської школи. На другому етапі розвитку сухомлиністики (1991–2000 рр.) не лише розши-

рюється джерельна база і тематика досліджень, а й здійснюються наміри оцінити доробок педагога з нових позицій на засадах національної освіти і науки. На сучасному етапі (2001 – по сьогодні) з'явилася велика кількість досліджень з різних аспектів творчої спадщини В. Сухомлинського, зокрема, педагогічна, філософська, етична, а також компаративні дослідження та інше. Ці роботи вирізняються новими методологічними підходами, об'єктивними оцінками. Розгляд творчої діяльності В. Сухомлинського в діях привводить сучасну педагогічну науку до розуміння всієї глибини значення науково-педагогічної спадщини видатного педагога, яка містить теоретичні та прагматично-педагогічні аспекти.

З'ясовано, що педагогічний доробок видатного педагога постійно перебуває в полі зору вітчизняних та зарубіжних дослідників. Теоретичний аналіз історико-педагогічних рефлексій творчості В. Сухомлинського засвідчує, що В. Сухомлинському вдалося в межах радянської парадигми освіти обґрунтувати та реалізувати на практиці гуманістичну та демократичну за своєю суттю педагогічну концепцію, яка мала випереджувальний характер щодо суспільного розвитку.

У розвитку досліджень творчої діяльності педагогів-новаторів Кіровоградщини виокремлено два періоди: радянський (1948–1990) та пострадянський (90-ті рр. ХХ ст. – до сьогодні). Джерельну базу першого періоду становлять праці самих педагогів та перші книги і публікації в періодичних виданнях, у яких здійснено аналіз освіти й педагогічної думки в регіоні. З'ясовано, що метою звернення більшості дослідників до вивчення різних аспектів новаторського педагогічного досвіду був пошук раціональних підходів для вирішення поставлених державою завдань. Другий період характеризується актуалізацією творчих ідей педагогів, що свідчить про якісні зрушення у вивченні їх персоналій, збільшенні кількості ґрунтовних досліджень, у яких усебічно висвітлюються різні аспекти їхньої педагогічної діяльності. Аналіз сучасних історико-педагогічних рефлексій дає підстави стверджувати, що освітньо-педагогічна діяльність О. Хмури, А. Резніка, М. Кодака, С. Максютіна та інших комплексно і системно не вивчалась і до цього часу не була предметом окремого дослідження.

Встановлено, що з-поміж усіх постатей цього періоду найбільша кількість історико-педагогічних рефлексій присвячена новаторському педагогічному досвіду І. Ткаченка. Система роботи педагога та діяльність керованої ним Богданівської

школи Знам'янського району викликали велику увагу педагогічної громадськості. У публікаціях радянського часу О. Володіна (Володін, 1973), П. Зеленгура (Зеленгур, 1979), С. Шиповського (Шиповський, 1970) та інших аналізувалися його здобутки, високо оцінювалися досягнення в організації ефективної трудової підготовки в Богданівській середній школі.

Виявлено, що у сучасних працях (монографіях, дисертаціях, навчальних посібниках, статтях) Я. Берегового (Береговий, 2004), А. Іванка (Іванко, 2004), Г. Іванюк (Іванюк, 2014), Н. Калініченко (Калініченко, 2003), А. Кендюхової (Кендюхова, 2004), В. Корецької (Корецька, 2004), Н. Котелянець (Котелянець, 2004), В. Кузя (Кузь), Г. Левченка, В. Мадзігона, Г. Перебийніса (Перебийніс, 2003), Н. Слюсаренко (Слюсаренко, 2014) Б. Хижняка (Хижняк, 2005) та інших проаналізовано становлення І. Ткаченка як педагога і науковця в конкретних історичних умовах, здійснено періодизацію його діяльності. Висвітлено окремі аспекти педагогічної системи І. Ткаченка, органічними складниками якої є організація навчально-виховного процесу, зокрема, трудове навчання і виховання дітей і молоді, розробка ним актуальних проблем функціонування та перспектив розвитку сільської школи (поєднання навчання з продуктивною працею, організаційно-методичне вдосконалення форм трудового навчання і виховання, діяльність учнівських виробничих бригад, табору праці й відпочинку, учнівського наукового товариства тощо); вплив педагогічної спадщини В. Сухомлинського на становлення системи трудового виховання в Богданівській середній школі; досвід управлінської діяльності І. Ткаченка (гуманізація внутрішньошкільного контролю, демократизація управління шляхом активізації діяльності колегіальних органів, створення науково обґрунтованої системи шкільного планування; моделювання чітких організаційних систем; створення оптимальної динаміки системи науково-методичної роботи; керівництво обласною школою з проблем управлінської майстерності тощо).

З'ясовано, що з'являються і поширюються нові підходи до досліджень, насамперед у контексті компаративістики: порівняльний аналіз педагогічних систем В. Сухомлинського та І. Ткаченка (А. Іванко, Н. Калініченко, О. Філоненко та інші), І. Ткаченка та О. Хмури (А. Іванко, В. Корецька). Малодослідженими аспектами педагогічної системи І. Ткаченка залишаються питання морального, естетичного, фізичного виховання учнів.

У ході вивчення історико-педагогічних рефлексій вітчизняних дослідників встановлено, що за життя О. Хмури в періодичних виданнях з'являлися публікації, в яких визначено внесок педагога-новатора в практичне розв'язання проблеми удосконалення процесу навчання, одним із напрямів якого була лекційно-практична система (Л. Терлецький, Б. Раковер, М. Саух, Л. Фока та інші).

Виявлено, що на сучасному етапі у працях А. Іванка (Іванко, 2014), В. Корецької (Корецька, 2014), Б. Хижняка (Хижняк, 2003) та інших аналізується зміст теоретичної та методичної спадщини вченого, його практична діяльність, досліджується новаторський педагогічний досвід О. Хмури. Цінним є те, що вчені, розкриваючи суть розробленої педагогом-новатором лекційно-практичної системи як інноваційної форми організації навчання, окреслили шляхи подальшого розвитку авторської технології О. Хмури в сучасних умовах: створення ефективної системи розумового виховання; активізація пізнавальної діяльності школярів; диференціація навчання; впровадження інноваційних технологій навчання і виховання тощо.

Розгляд різноманітних матеріалів про освітню діяльність директора Гайворонської школи Гайворонського району А. Резніка засвідчив, що ґрунтовне вивчення його життєвого і творчого шляху, оцінка новаторського педагогічного досвіду здійснена на сучасному етапі в роботах К. Дзярчук (Дзярчук, 2004), Н. Калініченко (Калініченко, 2003), І. Мудрого (Мудрий, 2011), В. Поліщук (Поліщук, 2011), Г. Перебийніса (Перебийніс, 2003), А. Постельняк (Постельняк, 2011), О. Чабан (Чабан, 1999) та інші. Основна мета звернення українських дослідників до педагогічної спадщини А. Резніка полягала у системному розгляді творчого доробку педагога; розбудові моделі школи по формуванню творчої особистості; досягненні внеску педагога-новатора у творчу реалізацію педагогічних ідей В. Сухомлинського; вироблення практичних рекомендацій щодо творчого впровадження основних ідей А. Резніка в сучасному освітньому середовищі. Підкреслюючи сучасність ідей педагога щодо формування творчої особистості школяра, дослідники акцентують увагу на виникненні та подальшому розвитку таких практико-орієнтованих напрямів, як особистісно-орієнтоване виховання, виховання активної життєвої позиції громадянина, педагогіка співробітництва (побудова педагогічного процесу на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, на діалозі, співтворчості), організація самоосвітньої роботи вчителів і учнів тощо.

Встановлено, що в історико-педагогічних рефлексіях сучасних вітчизняних учених Н. Калініченко (Калініченко, 2003), Г. Перебийніса (Перебийніс, 2003), В. Перевернихати (Перевернихата, 2014), Б. Хижняка (Хижняк, 2005) та інших висвітлено різні аспекти педагогічної спадщини директора Деріївської школи та Павлиської середньої школи ім. В. Сухомлинського Онуріївського району М. Кодака, як-от: підходи і принципи навчального процесу в сільській школі, напрями створення ефективної системи шкільного навчання в поєднанні з трудовим вихованням дітей, співробітництво школи, сім'ї і громадських організацій, роль керівника в житті колективу, внесок М. Кодака у популяризацію та практичне впровадження ідей В. Сухомлинського. З'ясовано, що українські дослідники зосереджують увагу не тільки на теоретичних положеннях педагогічної спадщини М. Кодака, а їхньому подальшому впровадженню в сучасну освітню практику.

Новаторський внесок директора Созонівської школи Кіровоградського району С. Максютіна у вирішення проблеми організації перших в Україні груп продовженого дня аналізується в працях радянського періоду А. Бондаря (Бондарь, 1985), Б. Кобзаря (Кобзар, 1985), Г. Перебийніса (Перебийніс, 1985) та інших. Сучасний період, особливо середина 90-х рр. XX ст., характеризується появою досліджень різних аспектів творчої спадщини С. Максютіна. Фонд літератури про його педагогічну діяльність склали роботи А. Іванка (Іванко, 1995), Н. Калініченко (Калініченко, 2003), Г. Перебийніса (Перебийніс, 2003), А. Саржевського (Саржевський, 2004) та інших, у яких висвітлено окремі напрями суспільно-педагогічної діяльності педагога: досвід організації навчальної роботи в групах продовженого дня; ефективна система батьківського всеобучу; внесок С. Максютіна у творчу трансформацію педагогічних ідей В. Сухомлинського в практиці роботи Созонівської школи. Дослідники акцентують увагу на оптимальній моделі самопідготовки в школі, диференціації та індивідуалізації домашніх завдань, навчання учнів раціональним прийомом пізнавальної діяльності, стимулювання самоосвітньої роботи школярів, виховання у них інтересу до знань. Високо оцінюють діяльність педагога-новатора як управлінця.

Висновки. Отже, наукові пошуки кіровоградських дослідників А. Іванка, Н. Калініченко, В. Корецької, І. Мудрого, Г. Перебийніса, А. Постельняк, Б. Хижняка та інших у галузі дослідження творчої спадщини

педагогів-новаторів регіону є вагомими й стратегічно важливими для формування дослідницької парадигми вивчення творчості відомих земляків. Автори публікацій здійснили спробу проаналізувати окремі аспекти творчого доробку педагогів та дати об'єктивну оцінку їхній педагогічній діяльності, осягнути внесок І. Ткаченка, О. Хмури, А. Резніка, М. Кодака, С. Максютіна та інших у вітчизняну педагогічну науку. Водночас проаналізовані у процесі дослідження праці, в яких дана оцінка новаторському досвіду педагогів Кіровоградщини, дають підстави для висновку про те, що їхня педагогічна спадщина, сторінки життя й творчості ще потребують належного осмислення, комплексних узагальнювальних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Береговой Я. Иван Гурович. *Імідж сучасного педагога*. 2004. № 2–3. С. 13–20.
2. Бондар А., Кобзар Б. Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і групах продовженого дня : 2-ге вид., доп. Київ : Вища школа, 1985. 119 с.
3. Володин О. Драгоценные зерна опыта. Заметки о Третьих Всесоюзных Педагогических чтениях. *Народное образование*. 1973. № 8. С. 14–17.
4. Дереш В. Взаємодія педагогів Богданівської школи, сім'ї і громадськості як основа формування особистості дитини (50–70-ті роки XX ст.). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 131. С. 75–78.
5. Дзярчук К. Життя чесне, скромне і самовіддане. *Освітнянське слово*. 2004. № 5.
6. Зеленгур П.Д. Школа Івана Гуровича. *Радянська освіта*. 1979. 14 лютого.
7. І день, і рік, і все життя... *Збірник, присвячений 90-річчю від дня народження С. Г. Максютіна / упоряд. А. Саржевський*. Кіровоград : Кіровоградська районна друкарня, 2004. 150 с.
8. Іванко А.Б. Освітня діяльність і педагогічна спадщина І.Г. Ткаченка. Кіровоград : ПП Поліграф-Терція, 2004. 188 с.
9. Іванко А.Б. Співпраця І.Г. Ткаченка з О.О. Хмурою в процесі розробки лекційно-практичної системи навчання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 131. С. 104–106.
10. Іванко А.Б., Медведенко О.О. Етюди про школу. Кіровоград, 1995. 54 с.
11. Іванюк Г. І. Соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи в Україні (друга половина 50-х–90-ті рр. XX століття) : автореф. дис. ... доктор. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2014. 40 с.
12. Калініченко Н.А., Перебийніс Г.М. Сучасники В.О. Сухомлинського. Кіровоград : Кіровоградський обласний інститут удосконалення вчителів, 2003. 308 с.
13. Кендюхова А.А. Інтеграційні процеси та їх реалізація в практиці роботи Богданівської школи. *Імідж сучасного педагога*. Полтава : ТОВ «АСМІ», (2004). № 2–3. С. 43–47.

14. Корецька В.О. Лекційно-практична система навчання: історія і сьогодення. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, (2004). Вип. 54. С. 77–81.
15. Котелянець Н.В. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г. Ткаченка. *Імідж сучасного педагога*. Полтава : ТОВ «АСМІ», (2004). № 2–3. С. 104–107.
16. Мудрий І.Л., Поліщук В.П., Постельняк А.І. А.Б. Резнік вчений, талановитий педагог-новатор / за ред. І. Мудрого. Кіровоград : Центрально-Українське видавництво, 2011. 266 с.
17. Нам пощастило працювати з ним. Спогади про М.І. Кодака / упор. Н.Ф. Горобець. Кіровоград : ОППО імені Василя Сухомлинського, 2007. 104 с.
18. Новгородська Ю.Г. Розвиток ідей В. Сухомлинського з формування творчої особистості школяра в педагогічній теорії та практиці сучасної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2004. 217 с.
19. Перебийніс Г.М. Супутники великого педагога. *Будівник комунізму*. 1985. № 95. С. 3.
20. Перевернихата В.З. Деріївська школа у документах, спогадах і фотографіях. Кіровоград : Видавець В.Ф. Лисенко, 2014. 177 с.
21. Сараєва О.В. Педагогічна система В.О. Сухомлинського в науковому доробку вітчизняних учених : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Херсон, 2007. 250 с.
22. Слюсаренко Н.В. Вітчизняні педагоги другої половини ХХ століття про трудову підготовку підростаючого покоління : монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 195 с.
23. Сухомлинська О.В. Деякі аспекти еволюції сприйняття творчості В. Сухомлинського: дорога довжиною в 40 років. *В.О. Сухомлинський у роздумах сучасних українських педагогів* : монографія / упоряд. : О.В. Сухомлинська, О.Я. Савченко. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. С. 74–96.
24. Хижняк Б.П. О.О. Хмура – фундатор лекційно-практичної системи навчання (до 80-річчя від дня народження Олександра Олексійовича Хмури). *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. Вип. 51 (Ч. 2). С. 217–224.
25. Хижняк Б.П. Перспектива, ідеї, пошук – credo директора школи (до 90-річчя від дня народження С.Г. Максютіна). *Освітнянське слово*. 2004. № 10. С. 4.
26. Хижняк Б.П. Система трудового виховання в педагогічній спадщині І.Г. Ткаченка. *Освітнянське слово*. 2000. лютий.
27. Хижняк Б. П. Спадщина чистих джерел відкритої душі (Пам'яті М. І. Кодака). *Освітнянське слово*. (2005). № 7–8. С. 12–13.
28. Чабан О. Він був справжнім генератором педагогічних ідей. *Освітнянське слово*. 1999. № 7–8. С. 12.
29. Чернишов О. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/3637>.
30. Шиповский С. Лаборатория Ивана Гурьевича. *Народное образование*. (1970). № 5. С. 91–93.
2. Bondar, A., Kobzar, B. (1985). *Navchalno-vykhovna robota v shkolakh-internatakh i hrupakh prodovzhenoiu dnia: 2-he vyd., dop. [Educational work in boarding schools and extended day groups: 2nd ed., Suppl.]*. Kiev : Vyscha shkola, 119 p. [in Ukrainian].
3. Volodyn, O. (1973) Drahotsennye zerna opyta. Zametky o Tretykh Vsesoiuznykh Pedagogicheskikh chtenyakh. [Precious grains of experience. Notes on the Third All-Union Pedagogical readings]. *Narodnoe obrazovanye – Public education*. № 8. P. 14–17 [in Ukrainian].
4. Deresh, V. (2014). Vzaiemodiia pedahohiv Bohdanivskoi shkoly, simi i hromadskosti yak osnova formuvannia osobystosti dytyny (50–70-ti roky KhKh st.) [Interaction of teachers of the Bogdanovsk school, family and the public as a basis for the formation of a child's personality (50-70s of the XX century)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky [Proceedings. Series: Pedagogical Sciences]*. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, Vyp. 131. P. 75–78 [in Ukrainian].
5. Dziarchuk, K. (2004). Zhyttia chesne, skromne i samoviddane [Life is honest, humble and selfless]. *Osvitianske slovo – Educational word*. № 5 [in Ukrainian].
6. Zelenhur, P.D. (1979). Shkola Ivana Hurovycha [Ivan Gurovich's School]. *Radianska osvita – Soviet education*. 14 liutoho [in Ukrainian].
7. Sarzhevskiy, A. (2004). *I den, i rik, i vse zhyttia... [And the day, the year, and all life...]* Proceeding dedicated to the 90th anniversary of SG Maksyutin – Zbirnyk. 90-richchia vid dnia narodzhennia S.H. Maksytina prysviachuetsia. Kirovohrad : Kirovohradska raionna drukarnia, 150 p. [in Ukrainian].
8. Ivanko, A.B. (2004). *Osvitnia diialnist i pedahohichna spadshchyna I.H. Tkachenka [Educational activity and pedagogical heritage of I.G. Tkachenko]*. Kirovohrad : PP Polihraf-Tertsia, 188 p. [in Ukrainian].
9. Ivanko, A.B. (2014). Spivpratsia I.H. Tkachenka O.O. Khmuroiu v protsesi rozrobky lektsiino-praktychnoi systemy navchannia [Collaboration I.G. Tkachenko with O.O. Gloomy in the process of developing a lecture-practical training system]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky – Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, Vol. 131. P. 104–106 [in Ukrainian].
10. Ivanko, A.B., Medvedenko, O.O. (1995). *Etiudy pro shkolu [Sketches of the school]*. Kirovohrad, 54 p. [in Ukrainian].
11. Ivaniuk, H.I. (2014). Sotsialno-pedahohichni zasady rozvytku silskoi shkoly v Ukraini (druga polovyna 50-kh–90-ti rr. KhKh stolittia) [Socio-pedagogical principles of rural school development in Ukraine (second half of 50s-90s of XX century)] : *Extended abstract of candidate's thesis* : 13.00.01. Kyiv, 40 p. [in Ukrainian].
12. Kalinichenko, N.A., Perebyinis, H.M. (2003). *Suchasnyky V.O. Sukhomlynskoho [Contemporaries of V.A. Sukhomlinsky]*. Kirovohrad : Kirovograd Regional Institute for Teacher Improvement, 308 p. [in Ukrainian].
13. Kendiukhova, A.A. (2004). Intehratsiini protsesy ta yikh realizatsiia v praktytsi roboty Bohdanivskoi shkoly [Integration processes and their implementation in the practice of the Bogdan School]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of the modern teacher*. Poltava : TOV “ASMI”, № 2–3. P. 43–47 [in Ukrainian].
14. Koretska, V.O. (2004). Lektsiino-praktychna sistema navchannia: istoriia i sohodennia [Lecture-practical

REFERENCES:

1. Berehovoï, Ya. (2004). Yvan Hurovych. [Ivan Gurovich]. *Imidzh suchasnoho pedahoha. [The image of the modern teacher]*. № 2–3. P. 13–20. [in Russian].

system of teaching: history and present]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky – Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*. Kirovohrad : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, Vyp. 54. P. 77–81 [in Ukrainian].

15. Kotelianets, N.V. (2004). Systema trudovoho vykhovannia v pedahohichnii spadshchyni I.H. Tkachenka. The system of labor education in pedagogical heritage Tkachenko. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of the modern teacher*. Poltava : TOV “ASMI”, № 2–3. P. 104–107 [in Ukrainian].

16. Mudryi, I.L., Polishchuk, V.P., Postelniak, A.I. (2011). *A.B. Rieznik vchenyi, talanovytyi pedahoh-novator [A.B. Resnik is a scientist, talented teacher-innovator]*. I. Mudry. (Ed.). Kirovohrad : Tsentralno-Ukrainske vydavnytstvo, 266 p. [in Ukrainian].

17. Horobets, N.F. (2007). *Nam poshchastylo pratsiuvaty z nym. Spohady pro M.I. Kodaka [We were lucky to work with him. Memories of M.I. Kodak]*. Kirovohrad : OIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho, 104 p. [in Ukrainian].

18. Novhorodska, Yu. (2004). H. Rozvytok idei V. Sukhomlynskoho z formuvannia tvorchoi osobystosti shkoliara v pedahohichnii teorii ta praktytsi suchasnoi shkoly [Development of V. Sukhomlinsky's ideas on the formation of the creative personality of the student in the pedagogical theory and practice of the modern school]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 217 p. [in Ukrainian].

19. Perebyinis, H.M. (1985). *Suputnyky velykoho pedahoha. [Companions of the great teacher]. Budivnyk komunizmu – The Builder of Communism*. № 95. P. 3. [in Ukrainian].

20. Perevernykhata, V.Z. (2014). *Deriivska shkola u dokumentakh, spohadakh i fotohrafiiakh [School of Deriyiv in documents, memoirs and photographs]*. Kirovohrad : Vydavets V.F. Lysenko, 177 p. [in Ukrainian].

21. Saraieva, O.V. (2007). Pedahohichna systema V.O. Sukhomlynskoho v naukovomu dorobku vitchyznianskykh uchenykh [The pedagogical system of V.O. Sukhomlinsky in the scientific work of domestic scientists]. *Candidate's thesis*. Kherson, 250 p. [in Ukrainian].

22. Sliusarenko, N.V. (2014). *Vitchyzniani pedahohy druhoi polovyny KhKh stolittia pro trudovu pidhotovku pidrostaiuchoho pokolinnia [Domestic educators of the second half of the twentieth century on the labor training of the younger generation] : a monograph*. Kherson : KVNZ “Khersonska akademiia neperervnoi osvity”, 195 p. [in Ukrainian].

23. Sukhomlynska, O.V. (2012). *Deiaki aspekty evoliutsii spryiniattia tvorchosti V. Sukhomlynskoho: doroha dovzhynoiu v 40 rokiv [Some aspects of the evolution of perception of creativity V. Sukhomlinsky: a road in 40 years]*. V.O. Sukhomlynskyi u rozдумakh suchasnykh ukrainskykh pedahohiv. V.O. Sukhomlinsky in *Reflections of Contemporary Ukrainian Educators : a monograph*. Luhansk : Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenka”, P. 74–96 [in Ukrainian].

24. Khyzhniak, B.P. (2003). O.O. Khmura – fundator leksiino-praktychnoi systemy navchannia (do 80-richchia vid dnia narodzhennia Oleksandra Oleksiiovycha Khmury) [O.O. Khmura is the sponsor of the lecture-practical system of education (to the 80th anniversary of the birth of Alexander Khmura)]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky – Proceedings. Series: Pedagogical Sciences*. Kirovohrad : KDPU im. V. Vynnychenka, Vyp. 51 (Ch. 2). P. 217–224 [in Ukrainian].

25. Khyzhniak, B.P. (2004). *Perspektyva, idei, poshuk – kredo dyrektora shkoly (do 90-richchia vid dnia narodzhennia S.H. Maksyutina) [Perspective, ideas, search – credo of the headmaster (to the 90th anniversary of SG Maksyutin's birthday)]*. *Osvitianske slovo – Educational word*. № 10. P. 4 [in Ukrainian].

26. Khyzhniak, B.P. (2000). Systema trudovoho vykhovannia v pedahohichnii spadshchyni I.H. Tkachenka [The system of labor education in pedagogical heritage Tkachenko]. *Osvitianske slovo – Educational word*. liutyi [in Ukrainian].

27. Khyzhniak, B.P. (2005). *Spadshchyna chystykh dzherel vidkrytoi dushi (Pamiati M. I. Kodaka) [The Legacy of Pure Sources of the Open Soul (In Memory of MI Kodak)]*. *Osvitianske slovo – Educational word*. № 7–8. P. 12–13 [in Ukrainian].

28. Chaban, O. (1999). *Vin buv spravzhnim heneratorom pedahohichnykh idei [He was a true generator of pedagogical ideas]*. *Osvitianske slovo – Educational word*. № 7–8. P. 12 [in Ukrainian].

29. Chernyshov, O. (2016). *Pedahohichna spadshchyna V.O. Sukhomlynskoho [The pedagogical heritage of V.O. Sukhomlinsky]*. Retrieved from <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/3637> [in Ukrainian].

30. Shypovskiy S. (1970). *Laboratorya Yvana Hurevycha [Laboratory of Ivan Guryevich]*. *Narodnoe obrazovanye – Public education*. № 5. P. 91–93 [in Russian].